

ГЕНЕЗИС ТА СУТНІСНИЙ ЗМІСТ КОНЦЕПТУ “ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ”

У статті розкривається сутнісний зміст концепту “емоційний інтелект”, який визначений концепцією “Нова українська школа” як ключова компетентність освіти; проаналізовано сучасні наукові погляди щодо його розуміння та інтерпретації. Історичний підхід у дослідженні дозволив у хронологічній послідовності простежити та проаналізувати еволюцію поглядів видатних мислителів різних історичних епох на проблему співвідношення раціонального та чуттєвого як людських здібностей у пізнаваності світу, надання їм паритетних чи пріоритетних ознак, що визнається сьогодні як історичне коріння досліджуваного концепту.

Ключові слова: емоції, інтелект, історична епоха, концепт, пізнавальні здібності, раціональне, чуттєве.

У понятійному полі сучасної науки протягом останніх років широко висвітлюється й обговорюється концепт емоційного інтелекту, який став предметом особливої уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. “Концепт” (від лат. *conceptus*) – “думка”, “поняття”; інформація, що є критерієм ідентифікації, розпізнавання об’єкта навколишньої дійсності, носієм певної концептуальної системи. Для розвитку кожної наукової галузі велике значення має виокремлення базових концептів [17, с. 5]. Аналіз наукових публікацій свідчить, що дослідженням концепту “емоційний інтелект” займаються представники багатьох наук, зокрема соціології, психології, педагогіки, економіки, медицини, юриспруденції та інших. Це вказує на його багатоаспектний і багатофункціональний характер.

Для педагогічної науки цей концепт є новим, який досі не входив у систему її понятійно-категоріального апарату. Проте в концепції “Нова українська школа” викладено ключові компетентності, визначені “Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя”, серед яких виокремлюється “емоційний інтелект” [12, с. 14]. Актуальність і “новизна” концепту “емоційний інтелект” зумовлює необхідність теоретичного осмислення його сутності, змісту, внутрішньої природи, особливостей прояву й умов формування як ключової компетентності, необхідної для успішної самореалізації особистості в соціумі.

Одним зі способів розкриття сутності предмета дослідження, як стверджують науковці, є вивчення його генезису, що передбачає застосування історичного підходу як методу наукового пізнання [14, с. 36].

Мета статті – проаналізувати історичний аспект концепту “емоційний інтелект” як спосіб розкриття його сутності.

Грунтовне дослідження феномена емоційного інтелекту в історичному контексті здійснено І. Андрєвою [2]. Звертаючись до історії релігії та філософії, дослідниця дійшла висновку, що історичні корені цього феномена як “витоки емоційної мудрості людства” входять у найдавніші часи і пов’язані з релігійними і філософськими вченнями, про що свідчить Біблія, Книга Притч Соломонових. І. Андрєва наводить із них такі приклади: “У нерозумного відразу ж виявиться гнів його, а розсудливий ховає образ” (12, 15) [2, с. 11]. Порівнюючи світові релігії з точки зору співвідношення емоційного і раціонального в людині, дослідниця зазначає, що центром духовного життя за православним християнським віруванням є серце. Саме в ньому концентруються людські переживання, надії, віра, любов. А тому головним об’єктом виховного впливу в цій релігії завжди була почуттєва сфера. Згідно з католицьким і протестантським віровченням першочергове значення має людський розум стосовно почуттів. Буддизм, що є найстарішою серед світових релігій, розглядає людину духовною істотою, яка постійно прагне до духовного зростання і досконалості. Сам по собі розум не спроможний осягнути ні внутрішній світ людини, ні зовнішній. Лише поєднання розуму і почуттів забезпечує сходження людини до найвищого рівня досконалості і гармонії за умови самоконтролю над почуттями [2, с. 12–13].

І. Андрєва, А. Карпов і А. Петровська стверджують, що взаємозв’язок людського розуму і почуттів (як психологічна проблема) бере свій початок від філософських учень античних мислителів. Поглядами Сократа, Платона, Аристотеля покладено початок багатовіковій західній традиції звеличування розуму над почуттями, які, з точки зору античних філософів, знаходяться між собою у відносинах “пана і раба”, повного контролю освіченого розуму над руйнівним впливом емоцій [2, с. 13; 9].

Проведений нами історико-філософський аналіз становлення та розвитку концепту “емоційний інтелект” у різних часових вимірах показав, що історичні корені цього феномена є значно глибшими і сягають часів первісного суспільства, коли із зародженням людської цивілізації формувалась свідомість первісної людини як нерозчленована єдність інтелектуального, емоційного і вольового ставлення до світу, що знайшло відображення у різноманітних наочно-чуттєвих формах колективної творчості “первісного мистецтва” [16; 18, с. 67; 11, с. 253]. Є наукова гіпотеза, відповідно до якої саме емоційний інтелект у сучасному його розумінні виявився ключовим чинником виживання первісної людини в доісторичні часи [4]. Здатність пристосовуватись і адаптуватись до умов навколишнього середовища, співіснувати і взаємодіяти з іншими, розуміючи емоційний стан, наміри і потреби, регулювати спільну діяльність у напрямі визначеної мети – це є проявами емоційного інтелекту як інтегративної властивості людської психіки.

Із зародженням у давньогрецькому суспільстві філософії як теоретичного світогляду, що охоплювало філософські знання і зародки наукових ідей (“логос” Геракліта, “концепція розуму” Анаксагора, “вчення про мудрість” Ксенофана та ін.), філософське осмислення й обґрунтування засновувалося на розумі, логічній аргументації і доказовості. Філософські пошуки перших старогрецьких мислителів, намагання осмислити і пояснити закони Всесвіту і людського буття раціональним шляхом призвели до появи тенденції звеличування сили і ролі розуму в пізнаваності світу. Ця тенденція простежується в усі періоди історії людства. Більш детальний історико-філософський аналіз цього феномена дається в наших публікаціях [16].

Варто зазначити, що в західноєвропейській культурній традиції у XVII ст. виникла концепція “Логіка серця” французького філософа Б. Паскаля, який не поділяв поглядів щодо абсолютизації людського розуму. “Ми пізнаємо істину не лише розумом, але й серцем”, – стверджував філософ [7, с. 366]. “Логіка серця” у концепції Паскаля займає особливе місце як “найвища, вкорінена у надприродному, емоційно цілісна пізнавальна інстанція особливого ґатунку, що перебуває над чуттєвістю і розумом і безмежно їх переважає” [18, с. 49].

Своє продовження “Логіка серця” Паскаля знайшла в історії української культурної традиції у поглядах видатних українських мислителів різних історичних епох [15]. Як стверджують дослідники, в усі часи для українців душа була “святою” (І. Огієнко). Вона ототожнювалась із серцем, про що свідчать стародавні пам’ятки усної народної творчості. Кордоцентрична проблематика українських пісень, казок, легенд була провідною. Від часів Київської Русі і донині світоглядним концептом українського народу є кордоцентризм як його ментальна детермінанта. Із релігійно-філософської літератури відомо, що, на відміну від західної тенденції звеличування розуму в пізнаваності світу, з прийняттям християнства в Київській Русі простежується протилежна тенденція – звеличування серця як своєрідного центру, місцезнаходження думки, віри, волі та любові, зусилля яких забезпечували як самопізнання й самооцінку, так і досягнення Божої істини [14, с. 213]. Про це свідчать стародавні церковно-богословські літописи, думки видатних історичних постатей, зокрема Володимира Мономаха, Іларіона Київського, Феодосія Печерського та ін. В епоху Відродження ранні українські мислителі-гуманісти, такі як Юрій Дрогобич, Касіян Сакович, перебували під впливом західноєвропейських ідей і тенденцій. У своїх антропологічних поглядах вони надавали перевагу людському розуму, здатності пізнати світ “безвідносно до веління Бога” [5, с. 123]. “Ідея серця” підтримувалась і розвивалась у поглядах українських мислителів XV–XVII ст. Петра Могили та Інокентія Гізеля. Поступово вона трансформувалась у “філософію серця”, яка характеризувала українську думку, культуру як унікальну і самотню духовність українського народу. У розвиток “філософії серця” вагомий внесок зробили такі видатні українські мислителі, як Кирило Ставровецький, Григорій Сковорода, Памфіл Юркевич, Микола Костомаров. Світогляд видатних представників української національної культури Миколи Гоголя, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша та інших ґрунтувався на “філософії серця”. У філософських роздумах, працях, літературній творчості великих українців вона набула ґрунтового осмислення у теоретичному та морально-етичному контекстах. Нового філософського осмислення набуває “філософія серця” на початку XXI ст. як підґрунтя і основа філософії людиноцентризму – наукової теорії гуманістично орієнтованої політики і практики державотворення [10].

У сучасній західній науковій літературі виділено п’ять етапів становлення та розвитку концепту “емоційний інтелект”, починаючи з 1900 р. і донині [2, с. 19–20]. Виокремлені етапи відображають еволюцію поглядів учених на ідею співвідношення емоційних і когнітивних процесів як пізнавальних здібностей людини, зокрема емоційного інтелекту як психологічного феномена, в результаті чого сформувались три основні підходи до його розуміння та трактування, що знайшло відображення у створенні відмінних між собою структурних моделей емоційного інтелекту: когнітивних здібностей, авторами якої є Дж. Мейер, П. Селовей, Д. Карузо; мішана, що поєднує когнітивні здібності та особистісні якості, автором є Д. Гоулман; мішана, що поєднує некогнітивні здібності, автор – Р. Бар-Он. Сутність та особливості кожної з моделей, теоретичне осмислення та обґрунтування, достатньо повно описані як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі.

Американські вчені Г. Гарднер, Д. Гоулман, Р. Бар-Он, Д. Карузо, П. Селовей та інші ідентифікують емоційний інтелект як новий психологічний феномен загальної проблеми психології особистості, що виступає детермінантом професійного й особистісного саморозвитку, кар’єрного зростання [13, с. 95]. Уважається, що саме вони вперше у 1990 р. ввели в науковий обіг термін “емоційний інтелект”, хоча сама ідея єдності і взаємозумовленості емоційних та когнітивних процесів людської психіки висловлювалась вітчизняними психологами Л. Виготським, О. Запорожцем, О. Леонтєвим, С. Рубінштейном задовго до появи зазначеного терміна. Так, ще у 30-ті роки XX ст. Л. Виготський, піддаючи різкій критиці погляди деяких учених щодо афективної та когнітивної сфер людської психіки як протилежних, що функціонують ізольовано й автономно, обґрунтував закономірний зв’язок між ними, що існує у формі “динамічної смислової системи” [3]. Видатний учений уже тоді наголошував, що пояснити причини самого мислення неможливо без його зв’язку з емоціями, бо саме вони впливають і регулюють мисленнєві процеси, підсилюючи ефективність чи деґрадувати їх. Ця ідея знайшла подальший розвиток у працях О. Запорожця, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, в яких була висунута гіпотеза щодо координувальної функції емоцій у мисленнєвій діяльності.

Варто зазначити, що проблема дослідження інтелекту привертала увагу багатьох зарубіжних науковців. Відповідно до даних Вікіпедії, поняття “емоційний інтелект” уперше з’явилося у працях американських уче-

них М. Белдока (1960) і Б. Лойнера (1966) [Эмоциональный интеллект]. У 1920 р. у публікаціях професора Е. Торндайка соціальна взаємодія між людьми, сфера спілкування і міжособистісні стосунки визначаються як особливий вид інтелекту, який учений назвав соціальним [Эмоциональный интеллект]. Його послідовник Р. Стернберг емпірично довів, що серед властивостей інтелектуально розвинутої людини мають місце якості міжособистісного спілкування. На цій підставі вчений робить висновок про відмінність інтелекту в традиційному його розумінні від соціального, який є важливим фактором успішної практичної діяльності [13, с. 103].

Американський учений Д. Векслер у 1940 р. в одній зі своїх публікацій диференціював здібності на “інтелектуальні” і “неінтелектуальні”, серед останніх назвав афективні, особистісні та соціальні. Учений дійшов висновку, що саме “неінтелектуальні” здібності забезпечують життєвий успіх людини [Эмоциональный интеллект]. У цей же період німецьким психологом В. Штерном була створена концепція інтелектуального коефіцієнту, яка пізніше була використана в психологічному тесті IQ французьким психологом А. Біне для виявлення інтелектуальних здібностей людини.

У 1973 р. американський психолог П. Сифнеос, досліджуючи емоційну сферу людей зі психосоматичними захворюваннями, ввів термін “алекситимія” (з грец. а – заперечення, lexis – слово, thymos – душа, почуття) як антипод емоційного інтелекту, що засвідчує психопатологічні симптоми. Він описав якості, які є протилежними емоційному інтелекту і проявляються у нездатності ідентифікувати власні переживання, вербалізувати їх. Аלקситиміки є не впевненими в собі людьми з низькою самооцінкою, постійним відчуттям провини, що перешкоджає їм радіти і насолоджуватись життям [Алекситимія]. У 1985 р. з’явилась наукова праця американського вченого У. Пейна, присвячена емоційному інтелекту під назвою “A Study of Emotion: Developing Emotional Intelligence”. П’ятий етап процесу становлення та розвитку концепту “емоційний інтелект” у зарубіжній психології характеризується теоретичним обґрунтуванням наукового статусу цього феномена та пошуком єдиного загально визнаного діагностичного підходу до його вимірювання.

Свою періодизацію розвитку проблеми взаємозв’язку афективної і когнітивної сфер психіки у межах сучасної психології надають російські вчені А. Карпов і А. Петровська [9]. Вони зазначають, що довгий час у науці домінувала аналітико-когнітивна парадигма вивчення психічних процесів, за якою когнітивні, емоційні, вольові й мотиваційні процеси виокремлювались як відносно незалежні й автономні системи. Поступово, як уважають науковці, визріла необхідність її доповнення регулятивно-синтетичною парадигмою. Учені виділяють три етапи розвитку проблеми взаємозв’язку афекту й інтелекту:

- перший – із кінця ХІХ – початку ХХ ст. відбувалося вивчення цієї теми в руслі психології мислення. А з 1920 р. – у межах психології інтелекту;
- другий – концентрація уваги дослідників на ролі емоцій у когнітивній сфері (теорії М. Арнольд, Р. Лазаруса, С. Шехтера, А. Елліса). Із 1980 р. відбуваються емпіричні дослідження російських психологів ролі емоцій у процесі мислення;
- третій – інтегративний, спрямований на дослідження проблеми в новому ракурсі – в межах метакогнітивної психології [9, с. 8].

А. Карпов зазначає, що в метакогнітивному напрямі, що активно розвивається у психологічній науці, очевидним є процес трансформації від аналітичного підходу до синтетичних настанов на вивчення процесів, які є одночасно і когнітивними, і регулятивними [8], а своєрідний синтез визначених аспектів і етапів утілений в історії виникнення і формування конструкта “емоційний інтелект”, а також у проблемі методів його вимірювання і використання [9, с. 8].

Висновки. Ретроспективний аналіз ідеї співвідношення розуму і почуттів як суттєвих і пізнавальних здібностей людини, що визначаються концептом “емоційний інтелект” показує, що він як феномен у своїй первинній і найпримітивнішій формі виник у первісному суспільстві. Із розвитком людської цивілізації синкретичність міфологічно-релігійного світосприйняття первісної людини поступово набувала диференційованих ознак у вигляді раціонального та чуттєвого, розуму та почуттів. В історико-філософському процесі ідея співвідношення людського розуму і почуттів набувала найрізноманітніших уявлень та інтерпретацій. Набувши ознак філософської проблеми, вона стала предметом теоретичного осмислення видатних мислителів усіх історичних епох. Сучасний рівень розробленості концепту “емоційний інтелект” характеризується дослідженням та обґрунтуванням його наукових основ як соціального феномена. Перспективи подальших досліджень убачаємо у з’ясуванні педагогічного смислу концепту “емоційний інтелект” на різних рівнях та ступенях освіти.

Використана література:

1. Аלקситимія (П. Сифнеос) | Психодинамически-ориентированные модели психосоматических расстройств. Режим доступа : <https://www.psyportal.net/697/aleksitimiya-p-sifneos/> (дата звернення: 27.01.2019).
2. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И. Н. Андреева. – Новополюцк: ПГУ, 2011. – 388 с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. Т 2. / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1982.
4. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман; пер. С англ. А. П. Исаевой. – Москва: АСТ: АСТ МОСКВА; Владимир : ВКТ, 2009. – 478 с.
5. Губерський Л. В. Філософія: навч. посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко. – Київ : Вікар, 2006. – 455 с.

6. Эмоциональный интеллект. Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BC%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82 (дата звернення: 27.01.2019).
7. Історія філософії: словник / за ред. В. Ярошовця. – Київ: Знання України, 2006. – 1200 с.
8. Карпов А. В. Проблема эмоционального интеллекта в парадигме современного метакогнитивизма / А. В. Карпов, А. С. Петровская // Вестник интегративной психологии. – 2006. – Вып. 4.
9. Карпов А. В. Психология эмоционального интеллекта : теория, диагностика, практика: монография / А. В. Карпов, А. С. Петровская. – Ярославль: ЯрГУ, 2008. – 344 с.
10. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – Київ : Педагогічна думка, 2008. – 424 с.
11. Левчук Л. Т. Эстетика: підручник / Л. Т. Левчук, Д. Ю. Кучерюк, В. І. Панченко: за заг. ред. Л. Т. Левчук. – Київ: Вища школа, 1997. – 399 с.
12. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – Київ: ТОВ “Видавничий дім “Плеяди”, 2017. – 206 с.
13. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість / Е. Л. Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С. 95–109.
14. Причепій Є. М. Філософія : підручник для студент. вищих навч. закладів / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – Київ: Академвидав, 2005. – 592 с.
15. Ракітянська Л. Ідея співвідношення людського розуму і почуттів в контексті українського кордоцентризму / Л. Ракітянська // Освітлогія: українсько-польський наук. журнал: за ред. В. Огнев'юка, Т. Левовицького, С. Сисоевої. – Київ – Варшава, 2018. – № 7. – С. 29–37.
16. Ракітянська Л. Становлення та розвиток поняття “емоційний інтелект”: історико-філософський аналіз / Л. Ракітянська // Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки): гол. ред. С. Сисоева. – Київ: ТОВ “Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2018. – № 3–4(56–57). – С. 36–42.
17. Сисоева С. О. Освітлогія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти / С. О. Сисоева // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”]. Серія: Педагогіка. – 2011. – Т. 153. – Вип. 141. – С. 5–11.
18. Черній А. М. Релігієзнавство: підручник / А. М. Черній. – Вид. 2-ге, доп. – Київ: Академвидав, 2008. – 400 с.

References:

1. Sifneos P. Aleksitimiyi [Psikhodinamicheski-orientirovannye modeli psikhosomaticheskikh rasstroystv] <https://www.psyportal.net/697/aleksitimiyi-p-sifneos/> [Psychodynamically-oriented models of psychosomatic disorders] (Date of application: 27.01.2019) [in Russian]
2. Andreeva I.N. (2011) Emotsionalnyi intellekt kak fenomen sovremennoy psikhologii / [Emotional intelligence as a phenomenon of modern psychology]. Novopolotsk: PSU, 388 s. [in Russian]
3. Vygotskiy L.S. (1982) Sobranie sochineniy v 6 t. T2 [Collected edition in 6 t. T2]. Moscow: Pedagogika. [in Russian]
4. Goleman D. (2009) Emotsionalnyi intellekt [Emotional intelligence]. translated from English by Isaeva A.P. Moscow: АСТ Moscow: Vladimir VKT. 478 s. [in Russian]
5. Guberskiy L.V., Nadolnyi I.F., Andrushchenko V.P. (2006) Filosofiya: navchalnyi posibnyk [Philosophy: study guide] Kyiv: Vikar. 455 s. [in Ukrainian]
6. Emotsionalnyi intellekt https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BC%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82 [Emotional intelligence] (Date of application: 27.01.2019) [in Russian]
7. Yaroshovets V. (2006) Istoriya filosofiyi: slovnyk [History of philosophy: dictionary]. Kyiv: Znannya Ukrainy. 1200 s. [in Ukrainian]
8. Karpov A.V., Petrovskaya A.S. (2006) Problema emotsionalnogo intellekta v paradigme sovremennogo metakognitivizma [The problem of emotional intelligence in the paradigm of modern metacognitivism]. Vestnik integrativnoy psikhologii. Publication 4 [in Russian]
9. Karpov A.V., Petrovskaya A.S. (2008) Psikhologiya emotsionalnogo intellekta: teoriya, diagnostika, praktika: monografiya [Psychology of emotional intelligence: theory, diagnosis, practice: monograph]. Yaroslavl: YarGu. 344 s. [in Russian]
10. Kremen V.G. (2008) Filosofiya lyudynotsentryzmu v strategiyakh osvitnoho prostoru [Philosophy of human centeredness in the strategies of educational space]. Kyiv. Pedagogichna dumka. 424 s. [in Ukrainian]
11. Levchuk L.T., Kucheruk V.I., Panchenko V.I. (1997) Estetyka: pidruchnyk [Aesthetics: textbook]. Kyiv: Vyshcha shkola. 399 s. [in Ukrainian]
12. Bibik N.M. (2017) Nova ukrainska shkola: poradnyk dlya vchytelya [New Ukrainian school: teacher's guide]. Kyiv: “Vydavnychiy dim “Pleyady” LLC. 206 s. [in Ukrainian]
13. Nosenko E.L. (2004) Emotsiynyi intellekt yak sotsialno znachushcha integralna vlastyvist [Emotional intelligence as a socially significant integral property]. Psychology and society. No.4. 95-109 ss. [in Ukrainian]
14. Prychepiy Ye.M., Cherniy A.M., Chekal L.A. (2005) Filosofiya: pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Philosophy: textbook for students of higher educational establishments]. Kyiv: Akademydav. 592 s. [in Ukrainian]
15. Rakityanska L. (2018) Ideya spivvidnoshennya lyudskogo rozumu i pochuttiv v konteksti ukrainskogo kordotsentryzmu [Idea of the correlation of human reason and feelings in the context of Ukrainian cordocentrism. Education: Ukrainian-Polish scientific journal: ed. by V. Ognevyuk, T. Levovitskiy, S. Sysoyeva]. Kyiv-Warsaw. No. 7. 29-37 ss. [in Ukrainian]
16. Rakityanska L. (2018) Stanovlennya ta rozvytok poniattya “emotsiynyi intellekt”: istoryko-filosofskiy analiz [Formation and development of the concept of "emotional intelligence": historical and philosophical analysis. Continuing Professional Education: Theory and Practice (Series: Pedagogic science): chief redactor Sysoyeva S.]. Kyiv: LLC “Vydavnyche pidpryyemstvo “EDELVEYS” No. 3-4. 56-57, 36-42 ss. [in Ukrainian]
17. Sysoyeva S.O. (2011) Osvitlogiya – naukovyi napryam integrovanoho piznannya osvity [Education is a scientific direction of integrated knowledge of education. Scientific works (Chornomorsk state university named Petro Mohyla of complex “Kyiv-Mohyla Academy”) Series: Pedagogika. T.153. publication 141, 5–11 ss. [in Ukrainian]
18. Cherniy A.M. (2008) Religieznavstvo: pidruchnyk, Vyd. 2 [Religious studies: textbook Ed. 2nd]. Kyiv: Akademydav. 400 s. [in Ukrainian]

Ракитянская Л. Н. Генезис и сущностное содержание концепта “эмоциональный интеллект”

В статье раскрывается сущность концепта “эмоциональный интеллект”, который среди других выделен концепцией “Новая украинская школа” как ключевая компетентность образования; проанализированы современные научные подходы к его пониманию и интерпретации. Исторический подход в исследовании позволил в хронологической последовательности проследить и проанализировать эволюцию взглядов выдающихся мыслителей разных исторических эпох на проблему соотношения рационального и чувственного как человеческих способностей к познанию мира, его паритетного или приоритетного характера, что рассматривается сегодня историческими корнями исследуемого концепта.

Ключевые слова: интеллект, историческая эпоха, концепт, познавательные способности, рациональное, чувственное, эмоции.

Rakityanska L. M. Genesis and the essential meaning of the concept “emotional intelligence”

The article shows the essence of meaning of the concept “emotional intelligence”, which along with others, is defined by the concept “New Ukrainian School” as a key competence of education throughout life; modern scientific views concerning its understanding and interpretation were analyzed. History approach in the study of the formation and development of the concept of “emotional intelligence” allowed to show in chronological order and analyze the evolution of the views of eminent thinkers of different historical epochs concerning the problem of the balance between the rational and the sensual as human abilities in the perception of the world, providing them with parity or priority characteristics, which is recognized as the historical roots of the investigated concept.

Key words: emotions, intellect, historical epoch, concept, cognitive abilities, rational, sensual.

УДК 796-057.87-048.34]:796.325(045)

Ремзі І. В., Аксьонов В. В.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ВОЛЕЙБОЛУ

У статті розглянуті питання, пов'язані з визначенням ефективних засобів і методів, що впливають на вдосконалення процесу фізичного виховання студентів засобами волейболу. Проведено порівняльний аналіз результатів попереднього і заключного педагогічного тестування для визначення рівня фізичної підготовленості студентів, які приймали участь у педагогічному експерименті. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що успіх волейболістів в оволодінні технікою і тактикою гри багато в чому залежить від умілого вибору та застосування спеціальних вправ, одні з яких спрямовані на розвиток фізичних здібностей, необхідних для гри у волейбол, а інші сприяють більш швидкому і правильному оволодінню структурою технічного прийому.

Ключові слова: волейбол, удосконалення процесу фізичного виховання, засоби і методи волейболу, студенти.

Волейбол – одна з найпопулярніших спортивних ігор в багатьох країнах світу. Вперше грати у волейбол почали в США у 1895 р. Гру створив Вільям Морган – викладач фізичної культури в місті Геліок (штат Массачусетс). Її назвали волейболом, що в перекладі означає “літаючий м'яч”. У 1897 р. було розроблено спортивні правила цієї гри, які не раз змінювались та доповнювались. Волейбол можна розглядати як вищу форму спортивних ігор, включених у світову систему спортивних змагань. Волейбол широко представлений у програмі Олімпійський ігор, а також у професійному спорті. Велика кількість змагальних техніко-тактичних дій, їх поєднань і різноманітних проявів в процесі змагальної діяльності команд-суперників і окремих гравців представляє собою захоплююче видовище, а також робить волейбол засобом фізичного виховання людей у широкому віковому діапазоні [3; 7; 10].

Сучасний рівень спортивних досягнень вимагає, щоб тренер був ознайомлений із багатьма проблемами підготовки спортсмена. У наш час не тільки змагальну, але й тренувальну діяльність, з її надінтенсивністю й надоб'ємністю, варто розглядати як екстримальну. Стресові впливи тренувань і змагань можуть бути значно знижені, якщо вони проходять в обстановці нормального соціально-психологічного клімату. У командних видах спортивної діяльності психологічні закономірності спілкування, взаємин і психологічної атмосфери в командах, взаєморозуміння між спортсменами, командою й тренером є визначальним чинником згуртованості команд, фактором спортивного успіху. Важливу роль також відіграє діяльність тренера, яка спрямована на регулювання міжособистісних відносин у спортивній команді. Правильне формування структури міжособистісних відносин є обов'язковою умовою спортивної діяльності, важливим елементом, що гарантує досягнення загальної мети [2; 14].

У процесі фізичного виховання студентів волейболу належить велике місце. Волейбол включений як самостійний розділ у програму фізичного виховання в закладах вищої освіти України. Крім того, масовий розвиток спорту серед студентської молоді є однією з важливих умов підвищення спортивної майстерності дорослих спортсменів [1; 12].